

A pszichoaktív szerek fogyasztásának multikauzalitása – második rész

Multicausality of psychoactive substance use – Part II.

Erdős Ákos

Absztrakt

Bevezetés: Tanulmányunkban a pszichoaktív anyagok fogyasztását multikauzális viselkedési formaként értelmezzük. Feltételezzük, hogy a különböző legális és illegális pszichoaktív szerek kipróbálása, használata mögött funkcionális értékkel bíró oksági tényezők állnak. Vagyis az emberek azért használnak pszichoaktív szereket, hogy elérjenek bizonyos eredményeket, kielégítsenek bizonyos funkciókat és szükségleteket. A tanulmány egy többrészből álló cikksorozat második része.

Megbeszélés: Jelen tanulmányban primer és szekunder kutatási eredmények alapján a pszichoaktív szerek használatával kauzális kapcsolatba hozható egyéni szükségletek közül négyet azonosítottunk: (7) a fizikai teljesítmény, fizikai aktivitás fokozását, (8) a szexuális stimulációt, (9) a külső adottságok javítását, továbbá (10) a rekreációs szupportációt.

Konklúzió: A pszichoaktív szerek kipróbálása, használata mögött funkcionális értékkel bíró oksági tényezők állnak. A droghasználat pusztán erkölcsi hiányosságokkal nem magyarázható.

Kulcsszavak: droghasználat háttere, multikauzalitás, pszichoaktív szer, funkcionalitás

Bevezetés

Jelen összefoglaló tanulmány egy többrészes cikksorozat második eleme. Ezekben a pszichoaktív anyagok fogyasztását multikauzális viselkedési formaként értelmezzük, igazolandó, hogy a drogok kipróbálásának, illetve fogyasztásának oksági hátterét pusztán erkölcsi hiányosságokkal nem magyarázhatjuk. Feltételezzük továbbá, hogy a különböző legális és illegális pszichoaktív szerek kipróbálása, használata mögött funkcionális értékkel bíró oksági tényezők állnak. Demetrovics (2007a) nyomán funkcionalitáson ebben az értelemben az egyén szempontjából nézve valamiféle alkalmazkodási, megoldási kísérletet érthetünk, amely – bizonyos szempontból – függetlenül attól, hogy a szerhasználat végeredményben milyen mértékben segíti az egyén alkalmazkodását, problémamegoldását. A pszichoaktív szerek használatát magyarázó oksági körülmények feltárása során Cox és Klinger (1988) alkoholfogyasztókkal kapcsolatosan kialakított motivációs koncepciójából indulunk ki, amelynek alapfeltevése, hogy az emberek azért használnak pszichoaktív szereket, hogy elérjenek bizonyos eredményeket,

MAGYAR DROGFIGYELŐ

kielégítsenek bizonyos funkciókat és szükségleteket.

A cikksorozat első része a pszichoaktív szerek fogyasztásának motivációs, oksági tényezői közül a következőket azonosította: (1) kíváncsiság és mintakövetés, (2) szociális interakciók megerősítése, (3) identitás formálása, (4) kulturális és szubkulturális hovatartozás demonstrálása, (5) spirituális élménykeresés, valamint (6) a kreativitás fokozása (Erdős, 2021). Jelen tanulmány a pszichoaktív szerek kipróbálása és fogyasztása kapcsán felmerülő további oksági tényezőket kívánja bemutatni a témában született tudományos publikációk körében végzett nem szisztematikus, narratív szakirodalmi áttekintés nyomán.

Tanulmányunkban a pszichoaktív szerek jogi megítélésétől és az egyes szerhasználati mintázatoktól függetlenül vizsgáljuk a pszichoaktív szerek használatát motiváló tényezőket. A vizsgálat fókuszában ugyanakkor alapvetően a pszichoaktív szerek kipróbálása, illetve a visszatérő fogyasztás motivációi szerepelnek, ezáltal nem képezik elemzés tárgyát a kényszeres szerhasználatból (szerhasználati zavarokból) származó sajátos – biológiai eredetű – motivációs tényezők (pl. sóvárgás, megvonási tünetek enyhítése), miként nem foglalkozunk az orvosi javallatra történő, ún. nem abuzív jellegű szerhasználattal sem.

A pszichoaktív szerek használatának egyes oksági tényezői

Fizikai teljesítmény, fizikai aktivitás fokozása

Életünk során számtalanszor kerülhetünk olyan helyzetbe, amikor erőn felül, túróképességünk határainak feszegetésével kell teljesítenünk. Szerencsés helyzetben rendelkezünk annyi tartalékkal, amelyek mozgósításával képesek leszünk megoldani az adott feladatot. Előfordulhat azonban, hogy belső forrásaink kevésnek bizonyulnak, ezért alkalomadtán olyan kémiai vegyületeket keresünk, amelyek képesek fokozni a fizikai teljesítményünket.

Tanulmányok igazolják, hogy a kognitív funkciók javítása mellett egyes stimulánsok használatának hátterében a fizikai teljesítmény fokozásának reménye áll (Nandari & Kollins, 2015). A fizikai teljesítmény fokozását szolgáló drogfogyasztás az élet számos területén elképzelhető. A legtöbb ezzel kapcsolatos vizsgálat fókuszában ugyanakkor három életterület helyezkedik el: a hadászat, a sport és a fizikai munka világa. A szakirodalom alapján arra következtethetünk, hogy a fizikai teljesítmény növelését célzó természetes és mesterséges eredetű stimulánsok használata ezekben az életviszonyokban a legáltalánosabbak, így a következőkben mi is ezekre fókuszálunk.

Fizikai teljesítmény, aktivitás fokozása a hadászatban. A hétköznapi ember számára megszokott komfortos életviszonyokhoz képest a hadászat természeténél fogva szélsőségesen deprivált területe az életnek. „A katonai

MAGYAR DROGFIGYELŐ

létet olyan sajátos életforma jellemzi, ami sorozatos potenciális stresszhelyzetekkel jár és ezzel jelentős testi, lelki terhet ró a katonai állomány minden tagjára” (Schild, 2014, 260.). A katonák háborús- és békeidőszakban egyaránt nem csak pszichés, hanem rendkívül jelentős fizikai megterhelésnek is ki vannak téve (Kohut, 2008; Sztankai, 2014). A történelem során a katonák fizikai teljesítményének fenntartása, illetve fokozása érdekében számos különféle pszichoaktív anyagot felhasználtak.

Példának okáért már az ősi inkák harcosai is rendszeresen energetizáló hatású kokalevelet rágtak. Az inka katonák és futárok, izomfáradtságuk csökkentése, éhségük és a szomjúságuk enyhítése céljából használták a koka levelét (Caroll, 1977). A középkori lovagok pedig az állóképességük növelése érdekében fogyasztottak különböző ismeretlen eredetű stimuláló szereket (Donohoe & Jonson, 1986). Az amerikai polgárháború idején a katonák fizikai teljesítőképességének megerősítésére elsősorban a koffein szolgált. A polgárháborús katonákkal három vagy négy pint (14,1-18,9 dl) erős feketekávé is megittak naponta (Catton, 1951). Az amerikai hadsereg később is számos egyéb fizikai teljesítménynövelő stimuláns – amfetamin, modafinil, koffein – tesztelt a katonáin (Friedl, 2015). A második világháború idején amfetamin és metamfetamin hatóanyag tartalmú készítményeket adtak a német (Rasmussen, 2011), a japán, valamint az angol és kanadai haderők katonáinak is (Cornum et al., 1997; Murray, 1998). A katonák a stimulánsokat a harctéri

fáradtsággal, illetve a depresszióval történő megküzdés, valamint az állóképesség növelése érdekében fogyasztották (Jones, 1985). Egy katonák körében végzett korábbi kutatás szerint a vizsgált stimulánsok – amfetamin, modafinil, nagy dózisú koffein (600 mg/adag) – egyaránt hatékonynak bizonyultak az éberség fenntartásában még 72 órás alvásmegvonás esetén is (Killgore et al., 2008).

Fizikai teljesítmény, aktivitás fokozása a sportban.

A fizikai teljesítmény pszichoaktív anyagokkal történő növelése a sportban is meghatározó. Az emberek versengése és a fizikai teljesítmény növelését szolgáló droghasználat egymással szoros kapcsolatban létezik évezredek óta (Prokop, 1970). Történelmi bizonyítékok igazolják, hogy már az ókori görög atléták is különböző növényi kivonatokat, hallucinogén gombákat, borokat és magas alkoholtartalmú italokat fogyasztottak fizikai erejük, győzelmi esélyeik növelésére (Pucsok, 2006; Voy, 1991; Yesalis & Bahrke, 2002). A római gladiátorok a fáradtságuk elűzése érdekében, és azért használtak ismeretlen típusú stimulánsokat, hogy sérüléseik ne tudatosuljanak bennük (Wadler & Hainline, 1989). A 19. század közkedvelt doppingszerei között pedig olyan pszichoaktív anyagokat találunk, mint az alkohol, a kokain, a koffein, az ópium (Prokop, 1970; Pucsok, 2006). A sportolók fizikai teljesítményének fokozására ma is használnak különböző legális (pl. koffein, nikotin) és illegális pszichoaktív (pl. amfetamin, kokain) anyagokat (Lombardo, 1986a; Lombardo, 1986b). Manapság a legtöbb,

MAGYAR DROGFIGYELŐ

egyébként legális pszichoaktív anyag, illetve minden kábítószer szerepel a Nemzetközi Doppingellenes Ügynökség (rövid: WADA) tiltólistáján. Ennek oka egyfelől, hogy a drogok fogyasztása a sport szellemére és a versenyek tisztaságára a legáltalánosabb értelemben káros hatással vannak. Másfelől az egyes pszichoaktív szerek, testsúlycsökkentő, stressz-csökkentő, fájdalomcsillapító, illetve stimuláló hatásuk miatt alkalmasak a sportteljesítmény fokozására is, ezzel pedig méltánytalan helyzetelőnybe hozva a fogyasztót (Szabó, 2016). Harmadrészt a szerhasználat komoly kockázatokat is jelenthet az érintett sportolónál.

Egy hazánkban végzett összehasonlító kutatás eredményei szerint, a 2003-2004 között vizsgált sportolók ($n = 566$) 49.3 %-a, a 2013-2014 között vizsgáltaknak pedig a 37.4 %-a használt valamilyen sportteljesítményt fokozó szert. A szerek típusait tekintve a vizsgálatok megállapították, hogy a sportolók többségében (68 %) anabolikus szteroidokat használnak, de a teljesítményfokozó szerek között szignifikáns arányban (2003-2004 = 32 %; 2013-2014 = 20.8 %) fordulnak elő különböző stimulánsok is (Soós, 2015).

Fizikai teljesítmény, aktivitás fokozása a fizikai munka területén.

Egyes pszichoaktív szerek fizikai teljesítményfokozó hatását sokszor a munka világában is kihasználják. A sportolókhoz hasonlóan a fizikai munkát végzők is már az ókortól kezdve keresték a fizikai teljesítmény növelését szolgáló

megoldásokat (Končič & Tomczyk, 2013).

Világszerte számos kutatás foglalkozik például a hivatásos gépjárművezetők szerhasználatával (Giroto et al., 2014; Mankanjuola et al., 2007). Ezen vizsgálatok eredményei azt igazolják, hogy az illegális pszichoaktív szerek használata (pl. amfetamin, kokain) és a hivatásszerű éjszakai vezetés között kimutatható összefüggés van. A hivatásos sofőrök jellemzően az éberség fenntartása érdekében fogyasztanak stimulánsokat, hogy tartani, illetve rövidíteni tudják a szállítási időket (Giroto et al., 2015). Hasonló oki tényezők játszanak szerepet a másjellegű fizikai munkát végzők körében tapasztalható droghasználatban is. Egy argentin bányászok körében végzett kutatás során például az elemzők megállapították, hogy nagyobb munkaterhelés mellett – az ilyen terhelésnövekménnyel nem jellemezhető dolgozókhoz képest – ötször nagyobb az esélye annak, hogy a munkások körében kialakul a kokain, illetve az alkohol rendszeres használata. A vizsgálat szerint, a rendszeressé váló szerhasználat, valamint a munkakondíciók nehézsége, és a fizikai terhelés nagysága között szignifikáns összefüggés húzódik (Schinder & Ruder, 1989). Madukwe és Klein (2020) kutatási eredményei továbbá rámutatnak arra, hogy a fizikai munka során a teljesítmény fenntartása céljából ópiát típusú szerek (tramadol) fogyasztására is sor kerülhet.

Természetesen a fizikai teljesítmény, illetve a fizikai aktivitás fokozása, fenntartása érdekében történő

MAGYAR DROGFIGYELŐ

szerhasználatra az élet más területein is sor kerülhet. Boys és munkatársai (2001) például kutatásukban úgy találták, hogy a fiatalok sok esetben szintén a fizikai aktivitásuk, illetve teljesítményük fokozása érdekében használnak különböző pszichoaktív szereket. A vizsgálatban résztvevő amfetamin-fogyasztók 95.6 %-a, az ecstasyt használóknak pedig 91.1 %-a állította azt, hogy szerhasználatának legfőbb oka az éjszakai kimaradások alkalmával a fizikai aktivitás megőrzése. Terry-McElrath és munkatársai (2009) által készített, három évtized adatait feldolgozó kutatás (n = 75515) szintén igazolta, hogy az amerikai fiatalok droghasználatát 7 %-ban az energizáltság, a fizika aktivitás fokozása motiválta.

Szexuális stimuláció

A pszichoaktív szerek használata az ember életének legitimebb szintjén, a szexualitásban is fontos szereppel bírhat. Már az ókori civilizációk óta foglalkoztatja az embereket, hogy milyen anyagokkal fokozhatják a szexuális vágyaikat és teljesítményüket. Nagyon sokáig a különböző diszfunkciók (pl. impotencia) kezelésének egyetlen megoldását is kizárólag a serkentőszerek használatában látták (Buda, 2002). Európában például beléndekből készítették vágyfokozó varázsitalt (Gyulai & Kenéz, 2018), az ősi inkák pedig a kokalevet használták szexuális serkentőként (Selján, 2008).

Kutatások igazolják, hogy a szexuális viselkedés és a központi idegrendszer dopamin szintje szoros kapcsolatban állnak egymással (Hull et al., 2004). Így

azok a drogok, amelyek a dopaminon keresztül biológiai választ váltanak ki az agyban (= dopamin agonista) befolyásolhatják a szexuális viselkedést is (Hull et al., 1986). Egyes kábítószer (pl.: ATS, kokain, marihuána) és legális gyógyszerhatóanyagok (pl. bromokriptin-mezilát, para-klór-fenilalanin) között egyaránt találunk olyanokat, amelyek képesek lehetnek növelni a szexuális aktivitást, illetve a szexuális élményt (Buffum, 1982).

Semple és munkatársai (2002) korábbi kutatásuk alkalmával kimutatták, hogy az általuk vizsgált populáció (n = 25) körében a metamfetamin használatát magyarázó motivációs tényezők közül első helyen a szexuális vágyfokozás állt (88 %), ezt követte az euforizálás iránti igény (84 %), a kikapcsolódás (76 %), az unaloműzés (72 %), és a depresszióval való megküzdés (68 %). Mayrhauser és munkatársai (2001) kvalitatív kutatásukban (n = 260) a metamfetamin-használat motivációjának öt faktorát azonosították, amelyek közül az egyik szintén a szexualitáshoz kapcsolódik. A vizsgálatban résztvevők 11 %-a állította azt, hogy szerhasználatát az a meggyőződés motiválta, miszerint a metamfetamin fokozza a szexuális teljesítményt és kapacitást (Mayrhauser et al., 2001). Egy másik kutatásban (n = 198) Palamar és munkatársai (2014) szintén azt igazolták, hogy egyes pszichoaktív szerek használatának hátterében sokszor valamilyen szexuális indíttatás áll. A vizsgálatban szereplő ecstasy fogyasztók 84.8 %-a azt állította, hogy a drog használata és a szexuális vágyfokozás közvetlen összefüggésben áll egymással (Palmar et al., 2014). Egy 16 és 22 év közötti, különböző drogokat

MAGYAR DROGFIGYELŐ

használó fiatalok ($n = 364$) körében végzett felmérés szerint az ecstasyt fogyasztók 63.1 %-a, a kokaint használóknak pedig 52.4 %-a a szexuális élmény fokozása érdekében él az adott pszichoaktív szerrel. A többi szer típus esetében a szexuális élmény motivációja sokkal kevésbé jelentkezett. A kannabiszt fogyasztók 27.8 %-át, az amfetamint használóknak 31.9 %-át, az alkoholfogyasztóknak pedig 32.1 %-át motiválta a szerhasználatban a fokozottabb szexuális élmény elérésének vágya (Boys et al., 2001).

Ezzel együtt nem szabad megfeledkezni arról, hogy az elvárásokkal ellentétben a pszichoaktív szerek használata nem feltétlen vezet a szexuális teljesítmény, illetve élmény növekedéséhez. Mi több, a szerhasználat akár még szexuális diszfunkciókat is eredményezhet (Buffum, 1982; Kopetz et al., 2010).

Külső adottságok javítása

A kornak megfelelő testideál elérése, illetve a szépség ápolása már több ezer évvel ezelőtt kiemelt szempont volt az emberek életében. Az őskori egyiptomiak (Kr. e. 12 000 – Kr. e. 3100) még a túlvilági élet alkalmával is gondot fordítottak ezekre. Halottaik mellé nem csak élelmet, italt és agyagedényeket temettek, hanem a szépítőszeres szétdőrszölésére szolgáló palettákat és ékszereket is (David, 1986). Pliniustól pedig arról számol be, hogy a Római Birodalomba a közel- és távol-keleti országokból – a különböző ritkaságok mellett – nagy mennyiségben érkeztek szépítőszeres (kenőcsök, púdere, szemöldökfestékek, szájpirosítók). „Róma utcáin illatfelhőbe burkolt dámák

sétáltak főleg azért, hogy a járókelő férfiak figyelmét pár pillanatra magukra vonhassák” – írja Váczy (1973, 11.).

Külső adottságainak, testalkatának javítása érdekében sokan különböző pszichoaktív szerek használatára is vállalkoznak. Régóta ismert ugyanis, hogy számos stimuláns, mint például az amfetamin-típusú szerek (Poulton et al., 2016), a katinon (Lemieux et al., 2015), vagy a kokain és a crack (Escobar et al., 2018) – pszichoaktivitásuk mellett – potens étvágycsökkentő hatással is bírnak.

Nemzetközi kutatások szerint a droghasználatot számos esetben a testsúlycsökkentés, a külső adottságok javítása magyarázza (Terry-McElarth et al., 2009). Mayrhauser és munkatársai (2001) interjúkutatásukban ($n = 260$) megállapították, hogy metamfetamin-használók mintegy 10 %-a saját szerhasználatát a metamfetaminnak tulajdonított testsúlycsökkentő hatással indokolta. Boys és munkatársai (2001) fiatalok körében ($n = 364$) végzett átfogó motivációs vizsgálatának adatai szerint az amfetaminfogyasztók ($n = 160$) 23.1 %-a, az ecstasyt használók ($n = 357$) 7.0 %-a, a kokaint használók ($n = 168$) 6.0 %-a jelölte meg szerhasználatát okaként a testsúlyvesztést. Bruening és munkatársai (2018) középkorú nők körében ($n = 468$) végzett vizsgálatuk alkalmával szintén azt állapították meg, hogy a szerhasználók ($n = 131$) 15.3 %-a súlykontroll-eszközként használ különböző pszichoaktív anyagokat. Az általuk használt anyagok túlnyomó része (70 %) valamilyen tiltott stimuláns volt, például kokain, amfetamin,

MAGYAR DROGFIGYELŐ

metamfetamin és ecstasy (Bruening et al., 2018).

Az elhízás nem pusztán esztétikai kérdés, ezért a Betegségek Nemzetközi Osztályozásában (BNO) 1950 óta önálló betegségként tartják számon. Az elhízás a 20. század végére meghatározó epidémiává vált és világszerte egyike lett a leggyakoribb halálokoknak, illetve rokkantsághoz vezető állapotoknak (Halmy, 2015). Egészségügyi természetű kihívásról lévén szó, a testtömegcsökkentés olyan komplex egészségügyi tevékenységnek minősül, amely az életmód-változtatás és a viselkedésterápia mellett sebészeti beavatkozásokat, illetve gyógyszeres eljárásokat is magába foglal. Ez utóbbi körében pszichoaktív hatással bíró gyógyszerhatóanyagok orvosi alkalmazásával is találkozhatunk (Simonyi et al., 2012). Tanulmányosorozatunkban az orvosi indikáció alapján és annak megfelelően történő bármilyen pszichoaktív hatású anyag használatával drogfogyasztást motiváló tényezőként nem foglalkozunk. A nemzetközi kutatások eredményei alapján ugyanakkor arra következtethetünk, hogy a külső adottságok javítása okán egyes

gyógyszereknek a nem előírászerű ('misuse'), abuzív használata – más okai tényezők mellett – nagyon is meghatározó. Kovalszki (2016) nyomán helytelen használatnak tekintünk minden olyan helyzetet, amelyben a gyógyszer nem orvosi felírással, illetve nem gyógyszerertárból, nem a megfelelő adaggal, módon, időtartammal, nem megfelelő időben és panaszra, továbbá nem megfelelő úton bejuttatva kerül használatra.

A pszichoaktív szerek visszaélészerű használatával és a mentális egészségügyi ellátással foglalkozó amerikai szervezet (Substance Abuse and Mental Health Services Administration, SAMHSA) legutóbbi felmérése (n = 67791) szerint a 12 éves vagy afeletti amerikai lakosok körében meglehetősen magas az amfetamin-típusú, a metilfenidát tartalmú, az anorektikus és egyéb stimulánsok, valamint a Provigil® (hatóanyag: modafinil) nem előírászerű használata. 2015-2018 adatai alapján egyértelműen igazolható, hogy a stimuláns hatású gyógyszerek abuzálásának éves prevalencia értéke a 18-25 év közötti korosztályban a legmagasabb (1. ábra).

1. ábra: Az elmúlt évben vényköteles stimulánsokkal abuzálók aránya a 12 éves vagy annál idősebb korosztályban (2015-2018)

Életkor	2015	2016	2017	2018
12 vagy idősebb	2.0 %	2.1 %	2.1 %	1.9 %
12 és 17 között	2.0 %	1.7 %	1.8 %	1.5 %
18 és 25 között	7.3 %	7.5 %	7.4 %	6.5 %
26 vagy idősebb	1.1 %	1.3 %	1.3 %	1.2 %

MAGYAR DROGFIGYELŐ

Forrás: a szerző saját szerkesztése az SAMHSA (2019) adatai alapján

A nemzetközi kutatás korábbi eredményei alapján Hughes és munkatársai (2016) rámutattak arra, miszerint a felmérést megelőző évben valamely stimuláns gyógyszerrel abuzálók 4.2 %-ánál a szerhasználatra motiváló tényező az volt, hogy az adott készítmény „segít a súlyvesztésben”.

Több eddigi kutatás eredményei arra engednek következtetni, hogy a testsúlycsökkentést szolgáló szerhasználat elsősorban a nők körében jellemző (Boys et al., 2001; Escobar et al., 2018; Gritz & Crane, 1991; Terry-McElarth et al., 2009). A férfiak körében a külső testi adottságok javításához kapcsolódó szerhasználat elsősorban az izomzat méretének növelésével és annak definiáltságával áll összefüggésben. Kutatások igazolják, hogy az izomtömeg növelése, illetve a kívánt külső érdekében az anabolikumokon kívül számos pszichoaktív szer használata is kimutatható. Ez utóbbiak elsősorban az edzésteljesítmény fokozásával, illetve a testzsír arányának csökkentésével járulnak hozzá a külső testi adottságok megváltoztatásához. Ilyen célból – a legális és illegális drogok közül – elsősorban olyan stimulánsok fogyasztása figyelhető meg a profi és amatőr testépítők körében, mint például a kokain, az amfetamin, az efedrin vagy a koffein (Bilard et al., 2011; Fahey, 1997; Striegel et al., 2006). Más pszichoaktív anyagok – mint a GHB – pedig izomtömeget növelő másodlagos hatásuk révén jelennek meg a testépítéssel foglalkozók körében (Ingels et al., 2000).

Rekreációs szupportáció

Rekreáció alatt a szabadidő egy részében végzett, szabadon választott aktív, illetve passzív tevékenységet értjük, melynek célja, hogy közérzetünk javuljon (Ábrahám, 2016; Révész et al. 2015). A rekreáció különböző formáira mindenkinek szüksége van. Életünk, szabadidőnk minőségi eltöltése, illetve a produktivitás és boldogság érzésének megélése elemi szükséglet. A rekreációnak ismerjük különböző aktív és passzív cselekvésben megvalósuló formáit (Putriutami et al., 2020). Ez előbbibe sorolhatjuk a különböző sportokat, egyéb mozgásos kikapcsolódási formákat (pl. tánc, szórakozóhelyeken történő időtöltés), míg ez utóbbiba tartoznak többek között az olvasás, zenehallgatás, számítógépes játékok, tévézés stb.

A pszichoaktív szerek használata a rekreáció kapcsán két szempontból lehet különösen releváns. Egyrészt a szerhasználat kiváló eszközül szolgálhat az unaloműzésre. Manapság – amikor az embernek mindig „kell” valamit csinálnia – különösen igaz, hogy az unalom rendkívüli kihívást jelent. A szerhasználat ugyanakkor segítséget nyújthat ebben, hiszen mind instrumentálisan, mind pedig kognitív szinten lefoglalja az egyént, rítuspótló szerként elfedi az unalom keltette ürességérzést (Pikó & Piczil, 2004).

A szerhasználat másik meghatározó szerepe a rekreációval összefüggésben, hogy a szerfogyasztás egy jelentős izgalomforrás és hangulatot emelő lehetőséget biztosít. A legtöbb drog ugyanis különböző biokémiai

MAGYAR DROGFIGYELŐ

mechanizmusokon keresztül képes megnövelni az agy egyik nagyon fontos ingeranyagának, a dopaminnek a szintjét az úgynevezett örömközpontokban (Wollemann, 2005). Az örömközpont stimulációja fogja azt a kellemes vagy euforizáló érzést előidézni, amelyre a fogyasztó vágyik, s nem mellesleg részben ennek a pozitív élménynek az újraélése motivál az újabb és újabb használatra is (Blume, 2004).

Korábbi vizsgálatok eredményeiből egyértelműen arra következtethetünk, hogy a szerhasználat különböző formáit sok esetben az unaloműzés (Boys et al., 2001; Grezsa & Surányi, 2016; Newcomb et al. 1988), illetve az eufória,¹ a felhangoltság érzésének vágya (Boys et al., 2001; Terry-McElrath et al., 2009) motiválja.

Pikó és Varga (2014) magyar középiskolások körében végzett kutatásuk (n = 501) alkalmával megállapították, hogy mind az alkohol, mind pedig a dohányzás esetében az unaloműzés meghatározó motivációs indikátorként azonosítható. Egy másik hazai kutatás (n = 601) szintén azt igazolta, hogy a dohányzással kapcsolatos motivációs attitűdök struktúrájában a társas hatások mellett az unaloműzés is jelentősnek számít (Pikó, 2004). Egyetemisták körében végzett hazai kvalitatív drogkutatások a legális szerek használata mellett az illegitim anyagok fogyasztásának unaloműző funkciójára is rámutatnak. A kutatásokról szóló összefoglaló kötet szerzője ezzel kapcsolatban megállapítja:

„Azzal a jelenséggel is találkoztunk, amikor a marihuána-használat a lyukacsos napokat töltötte ki: várakozás két egyetemi foglalkozás között, várakozás a vonatra. Ilyenkor a használat unaloműző és társasági jellege került előtérbe” (Rácz, 2006, 119.). Magyarország különböző szegregátumaiban végzett etnográfiai terepkutatás eredményeként a kutatók szintén azt állapították meg, hogy a rossz körülmények között élő, társadalmilag elszigetelt fiatalok szerhasználatának motivációs hátterében is nagyon sokszor az unalom leküzdése áll (Szécsi, 2017).

A szerhasználatot másfelől a rekreációs idő minőségi eltöltése, a hangulat fokozási is motiválhatja. Az egyik felnőttek körében végzett (n = 627) nemzetközi felmérés szerint a szórakozóhelyen pszichoaktív szert használók túlnyomó része (91.3 %) azért fogyaszt drogot, hogy jobban érezze magát a buli alkalmával (Fendrich et al. 2003). Terry-McElrath és munkatársai (2009) az amerikai fiatalokra vonatkozóan 1976 és 2005 között összegyűjtött adatok alapján megállapította, hogy a fiatalok szerhasználatát legnagyobb mértékben a szórakozás ('to have a good time') motiválja (57.2 %), a harmadik helyen (43 %) az euforizált élmény elérése ('to get high'), hatodik helyen (21.1 %) pedig az unaloműzés állt a motivációs tényezők sorrendjében (Terry-McElrath et al., 2009).

¹ Eufória: kórosan felfokozott öröm-érzés, felhangoltság, minden negatív érzést és gondolatot elsöpörő hangulat (Soósné, 2003).

MAGYAR DROGFIGYELŐ

Boys és munkatársai (2001) korábbi kutatásukban igazolták azt is, hogy az eufória, a kikapcsolódás megélésének, valamint az unaloműzés vágya eltérő

arányban motivál a különböző hatású pszichoaktív szerek használatára (2. ábra).

2. ábra: Az elmúlt évben drogot fogyasztó és a szerhasználat okait megjelölő fiatalok aránya (%)

Szerhasználat oka	Kannabisz (n = 345)	Amfetamin (n = 160)	Ecstasy (n = 357)	LSD (n = 58)	Kokain (n = 168)	Alkohol (n = 312)
Segít az emelkedett, euforikus érzés elérésében.	46.1	60.6	77.7	72.4	57.1	51.3
Segít az unalom elűzésében.	70.1	45.6	36.3	44.8	53.6	60.6
Fokozza az egyes rekreatív élményeket (zenehallgatás, játék)	72.8	66.2	79.6	72.4	60.7	51.6

Forrás: A szerző saját szerkesztése Boys et al. (2001) adatai alapján

Newcomb és munkatársai (1988) kutatásukban szintén arra jutottak, hogy az unalom elűzését célzó alkohol és marihuána használatban szignifikáns különbségek vannak. A vizsgálatban résztvevő 10., 11. és 12. osztályos fiatalok (n = 1068) körében szignifikánsan magasabb volt azoknak az aránya, akik az unalom elűzésére marihuánát és nem pedig alkoholt használtak.

Befejezés

Jelen tanulmány egy többrészes tanulmányorozat második eleme, amelynek célja, hogy nem szisztematikus, narratív szakirodalmi áttekintés nyomán feltárjuk a pszichoaktív szerek kipróbálásának, illetve fogyasztásának oksági hátterét. Cox és Klinger (1988) motivációs koncepciójából kiindulva feltételezzük,

hogy a droghasználat mögött számos jól körülhatárolható funkcionális oksági tényező áll léven, az emberek tehát azért használnak különböző drogokat, hogy elérjenek bizonyos eredményeket, kielégítsenek bizonyos funkciókat és szükségleteket.

A tanulmányorozat első része a pszichoaktív szerek fogyasztása hátterében álló funkcionista motivációs tényezők körében a (1) kíváncsiság és mintakövetést, (2) a szociális interakciók megerősítését, (3) az identitás formálását, (4) a kulturális és szubkulturális hovatartozás demonstrálását, (5) a spirituális élménykeresést, valamint (6) a kreativitás fokozását azonosította (Erdős, 2021). Jelen tanulmányban primer és szekunder kutatási eredmények alapján a pszichoaktív szerek használatával kauzális

MAGYAR DROGFIGYELŐ

kapcsolatba hozható egyéni szükségletek közül további négyet azonosítottunk: (7) a fizikai teljesítmény, fizikai aktivitás fokozását, (8) a szexuális stimulációt, (9) a külső adottságok javítását, továbbá (10) a rekreációs szupportációt.

A dolgozatban hivatkozott kutatási eredmények rámutatnak arra, hogy a legális és illegális pszichoaktív szerek kipróbálása, visszatérő, rendszeres használata – beleértve egyes gyógyszerek nem rendeltetésszerű felhasználását – mögött sok esetben a fizikai teljesítőképesség, fizikai aktivitás felfokozásának igénye áll. Másfelől a szerhasználat hátterében a szexuális teljesítmény és a szexuális vágy fokozása is állhat, miként az egyén külső adottságainak, megjelenésének – különösen testsúlyának, izomtömegének – javítása is motiválhat droghasználatra. Végezetül kutatási eredmények támasztják alá azt is, hogy bizonyos élethelyzetekben a szerhasználat funkciója az unaloműzés, illetőleg a kikapcsolódás, a rekreáció támogatása.

Felhasznált irodalom

Ábrahám Júlia (2016) Rekreációs kultúra a fogyasztói társadalomban. Doktori értekezés, kézirat, Testnevelési Egyetem, Sporttudományok Doktori Iskola, Budapest

Bilard, Jean – Ninot, Gregory – Hauw, Denis (2011) Motives for illicit use of doping substances among athletes calling a National Antidoping Phone-Help

Service: An exploratory study. Substance Use & Misuse, 46(4), 359-367.

Blume, Arthur W. (2004) Understanding and diagnosing substance use disorders. In. Coombs, R. H. (ed.) Handbook of addictive disorders. A practical guide to diagnosis and treatment, (pp. 63-93) John Wiley & Sons, Inc., Hoboken

Boys, Annabel – Marsden, John – Strang, John (2001) Understanding reasons for drug use amongst young people: a functional perspective. Health Education Research, 16(4), 457-469.

Bruening, Amanda – Perez, Marisol – Ohrt, Tara K. (2018) Exploring weight control as motivation for illicit stimulant use. Eating Behaviors, 2018(30), 72-75.

Buda, Béla (2002) Szexuális viselkedés. Animula Kiadó, Budapest

Buffum, John (1982) Pharmacosexology: The effects of drugson sexual function – A review. Journal of Psychoactive Drugs, 14(1-2), 5-44.

Caroll, Eleanor (1977) The plant and its use. In. Petersen, R. C. – Stillman, R. C. (eds.) Cocaine: 1977. (pp. 35-46) Department of Health, Education and Welfare Public Health Service, Rockville

Catton, Bruce (1951) The Army of the Potomac. Doubleday & Company, Inc., Garden City, NY

Cornum, Rhonda – Caldwell, John – Cornum, Kory (1997) Stimulant use in

MAGYAR DROGFIGYELŐ

extended flight operations. *Airpower Journal*, 11(1), 53-58.

Cox, Miles W. – Klinger, Eric (1988) A motivational Model of Alcohol Use. *Journal of Abnormal Psychology*, 97(2), 168-180.

David, Rosalie A. (1986) Az egyiptomi birodalmak. Helikon Kiadó, Budapest

Demetrovics Zsolt (2007a) A droghasználat funkciói. Akadémiai Kiadó, Budapest

Donohoe, Tom – Johnson, Neil (1986). Foul play? Drug use in sport. Blackwell Pub., Oxford

Erdős Ákos (2021) A pszichoaktív szerek fogyasztásának multikauzalitása – első rész. Magyar Drogfigyelő, megjelenés alatt

Escobar, Mariana – Scherer, Juliana N. – Soares, Cassia M. – Guimarães, Luciano S. P. – Hagen, Martine E. – von Diemen, Lisia – Pechansky, Flavio (2018) Active Brazilian crack cocaine users: nutritional, anthropometric, and drug use profiles. *Revista Brasileira de Psiquiatria*, 40(4), 354-360.

Fahey, Thomas D. (1997) Pharmacology of bodybuilding. In: Reilly, T. – Orme, M. (eds.) *The clinical pharmacology of sport and exercise*, (pp. 145-155) Elsevier Science, Amsterdam

Fendrich, Michael – Wislar, Joseph S. – Johnson, Timothy P. – Hubbell, Amy

(2003) A contextual profile of club drug use among adults in Chicago. *Addiction*, 98(12), 1693-1703.

Fiedl, Karl E. (2015) U.S. Army Research on Pharmacological Enhancement of Soldier Performance: Stimulants, Anabolic Hormones, and Blood Doping. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 29(11), 71-76.

Giroto, Edmarlon – Mesas, Arthur E. – de Andrade, Selma M. – Birolim, Marcela M. (2014) Psychoactive substance use by truck drivers: a systematic review. *Occupational and Environmental Medicine*, 71(1), 71-76.

Giroto, Edmarlon – de Andrade, Selma M. – Mesas, Arthur E. – González, Alberto D. – Guidoni, Camilo M. (2015) Working conditions and illicit psychoactive substance use among truck drivers in Brazil. *Occupational and Environmental Medicine*, 72(11), 764-769.

Greza, Ferenc – Surányi, Zsuzsanna (2016) Fiatalok szerhasználata. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest

Gritz, Ellen, R. – Crane, Lori A. (1991) Use of diet pills and amphetamines to lose weight among smoking and nonsmoking high school seniors. *Health Psychology*, 10(5), 330-335.

Gyulai, Ferenc – Kenéz, Árpád (2018) Tudatmódosító növények a hazai régészeti-növénytani anyagban. *Ókor*, 17(4), 73-87.

MAGYAR DROGFIGYELŐ

Halmy Lászlóné Eszter (2015) Milánói Nyilatkozat 2015 – Az Európai Elhízástudományi Társaság és nemzeti tagtársaságai azonnali cselekvésre szólítottak fel az elhízás megfékezésére. IME, 14(7), 46-49.

Hughes, Arthur – Williams, Matthew R. – Lipari, Rachel N. – Bose, Jonaki (2016) Prescription Drug Use and Misuse in the United States: Results from the 2015 National Survey on Drug Use and Health. NSDUH Data Review, 2016(9), 1-30.

Hull, Elaine M. – Bitran, Daniel – Pehek, Elizabeth A. – Warner, Robert K. – Band, Linda C. – Holmes, Gregory M. (1986) Dopaminergic control of male sex behavior in rats: Effects of an intracerebrally-infused agonist. Brain Research, 370(1), 73-81.

Hull, Elaine M. – Muschamp, John W. – Sato, Satoru (2004) Dopamine and serotonin: influences on male sexual behavior. Physiology & Behavior, 83(2), 291-307.

Ingels, Marianne – Rangan, Cyrus – Bellezzo, Joseph – Clark, Richard F. (2000) Coma and respiratory depression following the ingestion of GHB and its precursors: Three cases. Journal of Emergency Medicine, 19(1), 47-50.

Jones, Franklin D. (1985) Sanctioned Use of Drugs in Combat. In: Pichot, P. – Berner, P. – Thau, K. (eds.) Psychiatry (pp. 489-494.), Springer, Boston, MA.
Killgore, William D. – Grugle, Nancy L. – Killgore, Desiree B. – Leavitt, Brian P. –

Watlington, George I. – McNair, Shanelle – Balkin, Thomas J. (2008) Restoration of risk-propensity during sleep deprivation: Caffeine, dextroamphetamine, and modafinil. Aviation Space and Environmental Medicine, 79(9), 867-874.

Kohut László (2008) Extrém fizikai terhelésnek kitett katonai állomány keringési és élettani vizsgálata. Doktori disszertáció, kézirat, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Katonai Műszaki Kar Katonai Műszaki Doktori Iskola, Budapest

Končič, Marijana Zovko – Tomczyk, Michal (2013) New Insights into Dietary Supplements Used in Sport: Active Substances, Pharmacological and Side Effects. Current Drug Targets, 14(9), 1079-1092.

Kopetz, Catalina E. – Reymonds, Elizabeth K. – Hart, Carl L. – Kruglanski, Arie W. – Lejuez, C. W. (2010) Social context and perceived effects of drugs on sexual behavior among individuals who use both heroin and cocaine. Experimental and Clinical Psychopharmacology, 18(3), 214-220.

Kovalszki Péter (2016) Gyógyszeres függőségeink, avagy a fájdalomcsillapítás paradoxonjai. Korunk, 28(11), 20-25.

Lemieux, Adrine M. – Li, Bingshou – al'Absi, Mustafa (2015) Khat use and appetite: An overview and comparison of amphetamine, khat and chathinone.

MAGYAR DROGFIGYELŐ

Journal of Ethnopharmacology, 2015(160), 78-85.

Lombardo, John A. (1986a). Stimulants and Athletic Performance (Part 1 of 2): Amphetamines and Caffeine. The Physician and Sportsmedicine, 14(11), 128-139.

Lombardo, John A. (1986b). Stimulants and Athletic Performance (Part 2): Cocaine and Nicotine. The Physician and Sportsmedicine, 14(12), 85-90.

Madukwe, Ann Ukachi – Klein, Alex (2020) Tramadol as a pain relieving and psychical work performancement medication. Drugs and Alcohol Today, 20(1), 27-35.

Makanjuola, Bamiso A. – Oyeleke, Sabitiu A. – Akande, Tanimola M. (2007) Psychoactive substance use among long distance vehicle driver sin Ilorin, Nigeria. Nigerian Journal of Psychiatry, 5(1), 14-18.

Mayrhauser, von Christina – Brecht, Mary-Lynn – Anglin, M. Douglas (2001). Use Ecology and Drug Use Motivations of Methamphetamine Users Admitted to Substance Abuse Treatment Facilities in Los Angeles. Journal of Addictive Diseases, 21(1), 45-60.

Murray, John B. (1998) Psychophysiological aspects of amphetamine-methamphetamine abuse. The Journal of Psychology, 132(2), 227-237.

Nandari, Behrouz – Kollins, Scott H. (2015) Stimulants: Abuse and Performance Enhancement (or Lack Thereof). FOCUS, 13(3), 283-289.

Newcomb, Michael D. – Chou, Chih-ping – Bentler, P. M. – Huba, G. J. (1988) Cognitive motivations for drug use among adolescents: Longitudinal tests of gender differences and predictors of change in drug use.. Journal of Counseling Psychology, 35(4), 426-438.

Palamar, Joseph J. – Kiang, Mathew V. – Storholm, Erik D. – Halkitis, Perry N. (2014) A qualitative descriptive study of perceived sexual effects of club drug use in gay and bisexual men. Psychology & Sexuality, 5(2), 143-160.

Pikó Bettina (2004) Unalom vagy stresszoldás? Serdülők dohányzással és alkoholfogyasztással kapcsolatos motivációinak vizsgálata. Addiktológia, 3(2), 191-202.

Pikó, Bettina – Piczil, Martha (2004) Youth substance use and psychosocial well-being in Hungary's post-socialist transition. Administration and Policy in Mental Health, 32(1), 63-71.

Pikó Bettina – Varga Szabolcs (2014) Mi motiválja a fiatalok dohányzását és alkoholfogyasztását? Magatartás-epidemiológiai elemzés. Orvosi Hetilap, 155(3), 100-105.

Poulton, Alison S. – Hibbert, Emily J. – Champion, Bernard L. – Nanan, Ralph K.

MAGYAR DROGFIGYELŐ

H. (2016) Stimulants for the control of hedonic appetite. *Frontiers in Pharmacology*, 7(105), 1-8.

Prokop, Ludwig (1970). The struggle against doping and its history. *Journal of Sports Medicine and Physical Fitness*, 10(1), 45-8.

Pucsok, József (2006) Teljesítményfokozás, dopping és sport. In: *Mindentudás Egyeteme*, 5. (pp. 87-104) Kossuth Kiadó, Budapest

Putriutami, T. R. – Sihombing, Antony – Rachmawati, T. – Kusuma, N. R. (2020) Affordance of sitting place in parks as a support for passive and active recreation. *IOP Conference Series Earth and Environmental Science* 2020(452), 1-8.

Rácz József (2006) Kvalitatív drogkutatások. Kvalitatív kutatások budapesti droghasználók között. L'Harmattan, Budapest

Rasmussen, Nicolas (2011) Medical science and the military: The Allies' use of amphetamine during World War II. *The Journal of Interdisciplinary History*, 42(2), 205-233.

Révész László – Müller Anetta – Bíró Melinda (2015) Bevezetés, fogalmi alapok. In: Révész László – Bíró Melinda (szerk.) *A rekreáció elmélete és módszertana 1. A rekreáció kialakulása, története. A rekreáció felosztása* (pp. 6-21). EKF Líceum Kiadó, Eger

SAMHSA (2019) Results from the 2018 National Survey on Drug Use and Health: Detailed tables. Center for Behavioral Health Statistics and Quality, Substance Abuse and Mental Health Services, Rockville, MD

Schinder, E. O. M. – Ruder, A. M. (1989) Epidemiology of coca and alcohol use among high-altitude miners in Argentina. *American Journal of Industrial Medicine*, 15(5), 579-587.

Schild Mariann (2014) A katonai létből adódó krízishelyzetek pszichológiai hátterei. *Műszaki Katonai Közlöny*, 24(1), 259-274.

Selján, Péter (2008) Latin-Amerika, a kokain hazája. OTDK pályamunka, kézirat, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest

Semple, Shirley J. – Patterson, Thomas L. – Grant, Igor (2002) Motivations associated with methamphetamine use among HIV+ men who have sex with men. *Journal of Substance Abuse Treatment*. 22(3), 149-156.

Simonyi Gábor – Pados Gyula – Medvegy Mihály – Bedros J. Róbert (2012) Az elhízás gyógyszeres kezelése: múlt, jelen, jövő. *Orvosi Hetilap*, 153(10), 321-331.

Soós Rita (2015) Van-e sport dopping nélkül? – összehasonlító elemzés. In: Atlasz Tamás – Marton Gergeyl – Morvay-Sey Kata – Wilhelm Márta (szerk.) *XXXII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Testnevelés- és*

MAGYAR DROGFIGYELŐ

Sporttudományi Szekció rezümékötet (pp. 100.). Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Pécs

Soósné, Faragó Magdolna (2003) Mentálhigiénés pedagógiai szociálpszichológiai fogalomtár pedagógushallgatóknak és gyakorló pedagógusoknak. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest

Striegel, Heiko – Simon, Perikles – Frisch, Steffen – Roecker, Kai – Dietz, Klaus – Dickhuth, Hans-Hermann – Ulrich, Rolf (2006) Anabolic ergogenic substance users in fitness-sports: A distinct group supported by the health care system. *Drug and Alcohol Dependence*, 81(1), 11-19.

Szabó, Gergely Balázs (2016) Kábítószer és dopping. A kábítószerrel kapcsolatos elkövetési magatartások sportjogi vonatkozásai. *Magyar Sporttudományi Szemle*, 17(20), 51-55.

Szécsi Judit (2017) Újfajta pszichoaktív szerek használata a mélyszegénységben élők körében – kutatási tapasztalatok. In: Felvinczi Katalin (szerk.) *Változó képletek – Új(abb) szerek: kihívások, mintázatok* (pp. 69-86.). L'Harmattan Kiadó, Budapest

Sztankai Krisztián (2014) A külföldi missziók pszichés kockázatai. *Hadtudományi Szemle*, 7(1), 289-296.

Terry-Mcelrath, Yvonne – O'Malley, Patrick M. – Johnston, Lloyd D. (2009) Reasons for drug use among American youth by consumption level, gender, and race/ethnicity: 1976-2005. *Journal of Drug Issues*, 39(3), 677-713.

Váczy, Kálmán (1973) Plinius. A természet története. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

Voy, Robert (1991). *Drugs, sport, and politics*. Leisure Press, Champaign, IL

Wadler, Gary I. – Hainline, Brian (1989). *Drugs and the athlete*. Davis Co., Philadelphia

Wollemann, Mária (2005) A kábítószeres molekuláris biológiai hatásmechanizmusa. *Magyar Tudomány*, 50(4), 438-448.

Yesalis, Charles E. – Bahrke, Michael S. (2002) History of Doping in Sport. *International Sports Studies*, 24(1), 42-76.